

GLASNYT

Udgivet af Glashistorisk Selskab Aalborg * 1976

Nummer 45.

november 2008

22 årgang

Indhold.

Side. 3-7 En artikel fra Glasnyt nr.2 - december 1985 af Mogens Schlüter.

Side. 8-10 En artikel om H.C. Andersens POKALER ved Bente Hansen.

Side. 11-17 Riflede øl/vandglas og hankeglas med formfejl. v./Jørgen F. Rønne

Side. 18 Referat fra den 8.10.08 Klubaften med *BYTTEGLAS*

Side. 19-20 Boganmeldelse ved Irene M. Kristensen

Side. 21-22 Replik til Irene ved Niels Andersen og Torben Errboe

Side. 23-25 Aalborg kat. nr. 26,27,46,47 og 61 artikel v./Jørgen F. Rønne

Side. 26-32 Referat fra den 12.11.08

GLASNYT's redaktion adresse:

Glashistorisk Selskab Aalborg*1976

Postboks 543

9100 Aalborg.

Hjemmeside: www.gsaa1976

www.glashistoriskselskabaalborg.dk

Ansvarlig redaktion:

Poul Schjelder. TLF / FAX. 98 38 12 26

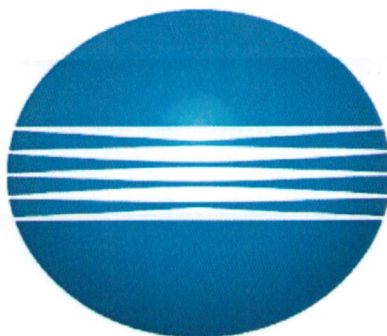
E-mail : schjelder@tv.dk

Irene M. Kristensen. TLF: 86 27 22 96

Bente Hansen. TLF: 98 38 33 54

Tryk: Schjelder / KONICA MINOLTA digital kopiprinter

KONICA MINOLTA

Konica Minolta Business Solutions Denmark a/s

Gøteborgvej 1, 9200 Aalborg SV

Tlf : 72 21 21 21 FAX : 72 21 27 02

Da der stadig er mange som ikke har forstået det med satsfarven! genoptrykker vi derfor artiklen fra GLASNYT nr.2 - december 1985 af Mogens Schlüter, vi håber denne artikel kan være med til at belyse "satsfarven"
M.V.H red.

Til G L A S N Y T.

I det første nummer af bladet GLASNYT, som Glashistorisk Selskab er begyndt at udsende, et initiativ som vi må hilse med stor glæde, har Jørgen Kjær Hansen skrevet en udmærket artikel om "Hvor er glasset fra?", der på mange måder sætter tingene på plads og gør op med de mange "myter", som vi alt for godt kender i den danske glashistorie.

Det er fint, men i artiklen kommer Kjær Hansen også ind på begrebet satsfarver, idet der især tænkes på misfarvninger. Her er jeg ikke rigtig enig med Kjær Hansen, det er ikke nogen myte, at glas bliver misfarvet af lyset, men alligevel tilføjer Kjær Hansen lidt irriteret: "Er der i det hele taget nogen sinde ført bevis for denne påstand". Ja, det er der, enhver glaskemiker ved, hvorfor glas bliver misfarvet.

Med hensyn til "farvekriteriet", som Kjær Hansen skriver om, så har jeg vist i mange år holdt på, at man ikke må tillægge satsfarven for stor betydning, den er i mange tilfælde et resultat af en tilfældighed og kan variere fra dag til dag. Hvis man derfor spørger mig, om jeg tror på "farvekriteriet", vil jeg sige: Jeg tror på, at nogle glasværker bevidst har kørt med en svag "misfarvning" af glasset, Strömberghyttans sats var svagt grå eller gråblå, Holmegaards har i mange år været blålig, og nogle gamle glasværker har haft gennemgående misfarvninger på grund af særlige råmaterialer etc., men jeg tror ikke på, at man har dyrket de misfarvninger, der naturligt kommer fra hele affarvningsprocessen, som et mål eller blot som noget ønskeligt.

For at komme disse myter lidt til livs og for at give Kjær Hansen de ønskede beviser har jeg allieret mig med Holmegaards chefkemiker, Jørgen Fougts, og fået godkendelse for den følgende gennemgang af disse problemer.

Om affarvnings- og misfarvningsproblemer ved smeltning af glas.

Det sand og enkelte andre råmaterialer, der bruges ved smeltning af glas indeholder mere eller mindre jern - og måske krom.

I det følgende vil der særlig blive gjort rede for problemerne med jernindholdet. Jern farver som bekendt glas grønt. Jernet optræder i to former, ferrioxyd, der farver glas gulgrønt, og ferroxyd, der farver glas blågrønt. For at få så farveløst glas, som muligt, må man "affarve" glasset, som det hedder med et lidt misvisende udtryk. Det er nemmere, at affarve det iltrige ferrioxyd-glas, og derfor fyrer man normalt en glasovn med et overskud af ilt. (se "Danske Flasker" side 19-20).

For at få farveløst glas ville det mest logiske være at fjerne jernet fra råmaterialerne. Det lader sig ikke gøre på en overkommelig, dvs. økonomisk forsvarlig måde. Da dette nu ikke kan lade sig gøre, består "affarvningen" derfor i at tilføre glasset et - eller flere stoffer, der farver glasset med komplementærfarven til grønt, hvilket er violet eller en blanding af rødt og blå. Ved komplementærfarver forstår man farver, der "ophæver" hinanden, dvs. de til sammen syner hvidt. Når der står "syner", så er det, fordi det der sker er, at glasset i virkeligheden er en lille smule gråt, idet der tilbageholdes en lille smule af alle spektrets farver, når det gulgrønne glas tilsættes et violetfarvende metal. Glasset synes farveløst, men er gråt.

Denne gråfarvning kendes fra gamle glas, der ofte kan være ret så grå i glasmassen. De er normalt affarvet med grundstoffet mangan i form af mineralet brunsten. Når jernindholdet har været lidt vel stort, bliver glasset så gråligt, at det kan ses, dvs. der er tilbageholdt så mange lysstråler, at glasset ser gråt ud. Tilbageholdes samtlige lysstråler, hvilket kan opnås ved at farve glasset meget kraftigt violet, synes glasset sort. Denne farve blev kaldt "hyalith". Glasset ser sort ud, men er' meget mørkt violet.

Mangan blev brugt som affarvningsmiddel op til ca. 1920. Man kaldte ligefrem brunsten, der blev brugt som råmateriale, for "glasmagersæbe", fordi det "vaskede glasset rent". I nogle tilfælde er gamle, mangan-affarvede glas en smule violette. Det kan skyldes en lidt for stor mængde mangan. men det kan også skyldes en misfarvning, idet mangan-atomerne i glasset er blevet påvirket af lyset. Lys er energibølger, des kortere bølgelængde des højere energiindhold, og det, der især misfarver glasset, er de meget korte ultraviolette stråler, der udsendes af visse lyskilder. Lysstrålerne påvirker de elektroner, der svirrer omkring atomkernen. Den gennem lyset tilførte energi kan få elektronerne til at skifte bane eller måske helt at forlade atomet. Derved er der opstået et nyt stof, der måske kan misfarve glasset, hvilket kaldes "solarisation". Det således misfarvede glas kan bringes tilbage til sin oprindelige tilstand, dvs., igen blive farveløst, ved at blive opvarmet, hvorved elektronerne vender tilbage til deres oprindelige plads. Når elektronerne på denne måde kan slås væk fra deres normale plads uden straks at vende tilbage, så skyldes det, at glas er en isolator, der ikke leder eller påvirker de elektrisk ladede elektroner.

Et andet forhold, der spiller ind og gør hele denne sag så kompliceret, er, at affarvningen er påvirket af ovnatmosfæren, idet iltindholdet forskyder balancen mellem ferri- og ferroxyd i glasset og dermed farven, som omtalt i indledningen. Når farven forskydes kan affarvningen enten blive for kraftig, dvs. rødlig, eller for svag, dvs. grønlig. Heraf følger så, at farven kan variere fra dag til dag, især i de gamle ovne, hvor atmosfæren ikke var under kontrol, som den er i en moderne ovn.

Omkring 1920-30 begyndte vi i Danmark at bruge andre stoffer som affarvningsmiddel, en blanding af metallet selen og koboltoxyd. Selen farver glas rødt, når det optræder som frit selen, mens koboltoxyd farver glas stærkt blå. Tilsammen får vi den ønskede violette farve. Man fremstillede en blanding af de to stoffer i det rette

forhold, blandede det op med fint sand og fik på den måde en slags råmateriale, der endnu brugtes ved fremstilling af hvidt glas til emballage og glassker udført på maskine.

Det var et problem ved denne affarvningsmetode, at den er følsom overfor varme. Når et glas, affarvet på denne måde, blev varmet på til små 500°, som det sker, når man skal brænde emaljefarver eller guld fast på glasset, blev glasset lyserødt. I glasset findes der en fast balance mellem frit selen og det iltholdige selenit. Denne balance forskydes ved opvarmningen, mængden af frit selen bliver forøget, og glasset bliver lyserødt. Derfor fremstillede man på Holmegaard i 1940-60 en særlig glasmasse til malede glas, kaldet "guldglas", der indeholdt mindre affarvningsmiddel og derfor var en lille smule grønt. Ved genopvarmningen i maleriets ovne ophævede de to farver hinanden, og glasset så hvidt ud.

Også det selen-kobolt-affarvede glas bliver udsat for solarisation. Der sker her nøjagtig det samme som ved det manganholdige glas. Elektronerne slås ud af deres bane og giver anledning til misfarvninger. Her blev farven kedelig gul, hvilket nemt kunne ses på glas, der havde stået en sommer igennem i et udstillingsvindue eller var blevet udsat for ultraviolet lys. Ligesom ved manganmisfarvningen kunne den gule farve fjernes ved genopvarmning.

Solarisation kan modarbejdes med et ringe indhold af blyoxyd i glasset.

Blyoxyd virker som en slags stabilisator imod misfarvning på grund af solen, og derfor indeholder Holmegaards almindelige sodaglas, der bruges til de tunge servicer som Tivoli og Skibsglas, ca. 4% blyoxyd siden 1967. Des mere energirig stråling, glasset bliver udsat for, des mere blyoxyd skal det indeholde for at modvirke misfarvninger.

På grund af de forskellige problemer ved selen-kobolt affarvningen begyndte man i 1967 at bruge stoffet neodymoxyd. Neodym hører til de såkaldte "sjældne jordarter". Det har været kendt i mange år, men først fra midten af 1960'erne fremkom det i en så ren kvalitet og til en sådan pris, at det kunne bruges til affarvning af glas. Det farver glas i den ønskede rødviolette farve og er ikke forbundet med de varmfølsomhedsproblemer, som selen-kobolt glasset, og det er ikke udsat for nogen væsentlig solarisation.

Alligevel bibeholder man af mange andre grunde blyindholdet i det alm. sodaglas. Det neodymoxyd-affarvede glas kan omkøles og genopvarmes uden problemer, derfor intet særligt "guldglas", ingen misfarvning på grund af forskellig placering i kølerøret eller på grund af godstykkelsen. Neodymoxyd synes at være det ideelle affarvningsmiddel, men det er ret kostbart, og det er grunden til, at man ikke bruger det i det billige emballageglas.

Forskellige andre farveproblemer.

Rent sodaglas vil altid være en lille smule gulgrønt, idet man ikke helt kan ramme denne farves komplementærfarve. Det kan man derimod i glas, der indeholder potaske, som krystal eller klangglas. Her lykkes affarvningen perfekt, og disse glassorter kan fremstilles meget farveløse.

I det tunge blykrystal, der indeholder fra 24-33% blyoxyd, bruger man nikkeloxyd som affarvningsmiddel. Det farver blyholdigt glas smukt violet, mens det i rent sodaglas giver en grumset grågul farve.

Krom farver glas grønt ligesom jern, og det findes ofte i meget små mængder i sandet. Til gengæld farver det meget kraftigt, kraftigere end noget andet metal, og selv et meget ringe kromindhold i sandet giver dårlig farve. Det skyldes, at det er vanskeligt at ramme komplementærfarven til den grønne farve fra kromet, og det gælder både sodaglas, potaskeglas og krystal.

Meget ofte indeholder glasmassen arsenik, der virker som lutringsmiddel ved at afgive ilt på et sent tidspunkt under smeltningprocessen. Arsenik forstærker tendensen til solarisation, idet det ligesom opsuger de løsgående elektroner.

Manganoxyd er i virkeligheden farveløst. Det, der farver glasset violet, er et manganatom, der mangler 7 elektroner i sine baner. Dette atom findes i stoffet kaliumpermanganat, der også kan bruges som farvestof i glasset.

Slutning.

Det turde fremgå af ovennævnte, at mulighederne for misfarvninger af glas er legio, og det især før i tiden har været meget vanskeligt at holde alle disse forhold under kontrol. Kjær Hansen nævner selv endnu en fejl mulighed: Skårene. De tilsatte skår, der ofte var fremmede, gav også anledning til farvevariationer.

Derfor er det farligt at drage alt for nøje slutninger på grund af glassets farve, især fordi man ofte gør det på grundlag af et meget lille antal, som måske tilmed ikke er særlig godt dokumenteret. Samlere af glas gætter meget, og det er de for så vidt nødt til, for man kan ikke gøre andet i denne branche; men man skal passe på ikke at gøre sine gætterier til den evige sandhed, til fasttømrede teorier. Jeg bruger skam selv farvekriteriet og hele glasmassens karakter til at afgøre, om et glas er gammelt eller nyere, men det må gøres med stor forsigtighed og i erkendelse af, at mulighederne for fejltagelser er mange. Det fremgår i øvrigt af dette, at det kun kan lade sig gøre med sodaglas, krystalglas skifter ikke farve med alderen.

Jeg håber, at Kjær Hansen nu vil acceptere, at glas kan skifte farve i lyset eller på grund af varmepåvirkninger og meget andet. Men de behøver ikke at gøre det. Beviserne kan man kun få ved forsøg, jeg husker, at Holmegaards laboratorium har

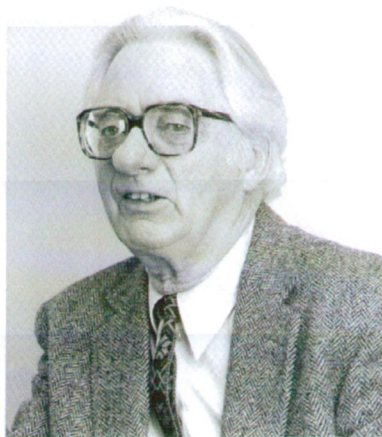
haft glas hængende ud af et tagvindue i en snor i måneder for at måle solarisationen. Kjær Hansen har selv gjort forsøg, men hans glas skiftede ikke farve, heller ikke rudeglas skifter farve. Nej, for rudeglas er normalt ikke affarvet, det skal ligefrem være en lille smule grønt. Samtidig er det udtrykkeligt skrevet, af glassene måske skifter farve. Det afhænger af lyspåvirkningen og hvilke elektroner, der bliver løsgående. Men selvfølgelig kan et rødt glas have været rødt fra begyndelsen på grund af overfarvning, selvfølgelig, men det får vi bare aldrig opklaret, og netop derfor bør man ikke drage for faste slutninger.

Jeg håber, at denne lange afhandling har bragt visse ting på plads, men jeg er også klar over, at den har skabt forvirring hos mange. Det var også meningen, netop ved at forklare, hvor indviklet alt dette i virkeligheden er, håber jeg at stoppe alt for håndfaste teorier på grundlag af to rødlige Conradsmindeglas.

Mogens Schlüter.

(red. markering)

.....
En af Danmarks betydeligste glashistorikere.

Mogens Schlüter:

Født 3. november 1918 i driftsbestyrerboligen på Holmegaard som søn af daværende driftsbestyrer Karl Schlüter: Student fra Herlufsholm 1937: Civilingeniør 1942. Ansat som ingeniør på Holmegaard 1. januar 1945. Fabrikschef for kunstafdelingen 1952. Driftsbestyrer 1954. 1968 underdirektør med ansvar for driften af kunstafdelingerne, herunder glasværket i Odense. Gået på pension dec. 1985, men fortsat knyttet til firmaet som historisk konsulent, indtil sin død i november 1994.

Hermed et lille indlæg til GLASNYT

I 1981 udkom den første H.C. Andersen pokal samt et tilhørende hvidvins- og portvinsglas produceret på Holmegaard Glasværk, designet af Per Lütken og prydet med lette eventyr-illustrationer af tegneren Des Asmussen.

Glassene kunne de kommende 12 år **kun** erhverves gennem Firkløveren Samlerselskab A/S

I 1981 blev glassene prydet med illustration fra Fyrtøjet

I 1982 Tommelise

I 1983 Hyrdinden og Skorstensfejeren

I 1984 Den lille havfrue

I 1985 Klods Hans

I 1986 Den flyvende kuffert

I 1987 Kejserens nye klæder

I 1988 Svinedrengen

I 1989 Lille Claus og Store Claus

I 1990 Prinsessen på ærten

I 1991 Den lille pige med svovlstikkerne

I 1992 Ole Lukøje

Efter at produktionen hvert år var afsluttet, blev fremstillingen ikke senere genoptaget.

I 1981 kostede pokalen kr. 198,00, hvidvin kr. 178,00 og portvin kr. 168,00

Glassene er på foden mærket med Firkløverens segl, årstal, Holmegaards bomærke samt H. C. Andersen's Eventyr.

I 1983 udkom en karaffel udsmykket med H. C. Andersens portræt.

Om der er produceret andre typer karaffer til serien, er jeg dog ikke bekendt med.

Bente Hansen

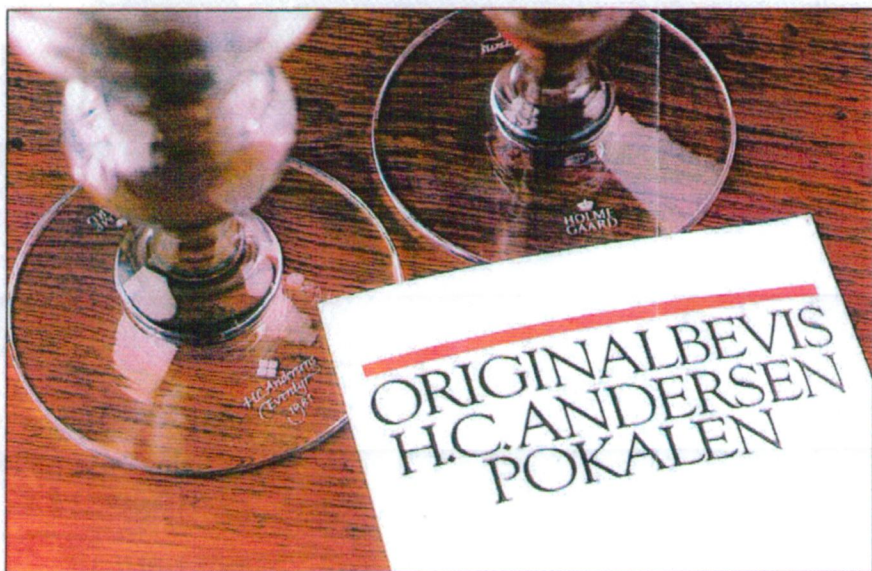
H.C. Andersen for første gang på glas... og af fornemste kvalitet.

Det har aldrig været gjort før. H.C. Andersen har ikke tidligere været på glas. I 1980 fejredes 175 årsdagen for H.C. Andersen's fødsel. Det gav inspirationen til H.C. Andersen Pokalen.

Og for at gøre Pokalen til et virkeligt fornemt stykke kunsthåndværk har de dygtigste og mest kreative kræfter stået for udformningen og produktionen af dette dejlige samlerobjekt.

Danmarks mest kendte glaskunstner Per Lütken har formgivet Pokalen. Holmegaards dygtige glasmagere har mundblæst og håndforarbejdet Pokalen efter de gamle glasmagertraditioner. Og Des Asmussen har omformet H.C. Andersen's eventyr til de lette og levende illustrationer, der pryder Pokalerne. Så intet er sparet, for at skabe kvalitet og skønhed.

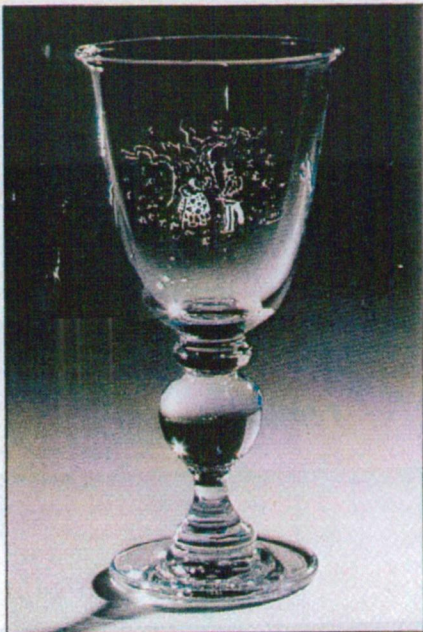
Garanti for ægthed.

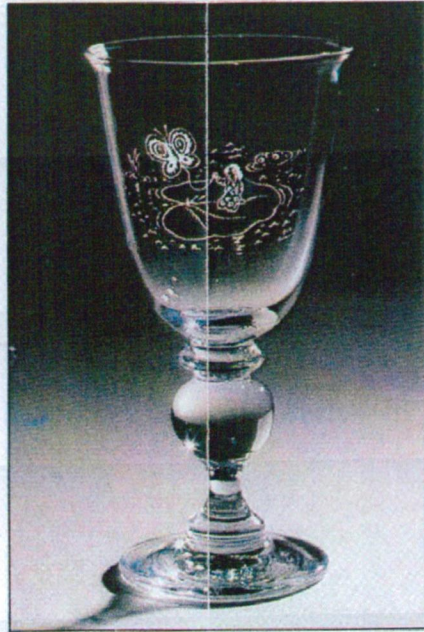
Enhver H.C. Andersen Pokal, hvidvin- og portvinglas er på foden mærket med Firkløverens segl og året samt H.C. Andersen's Eventyr. Desuden er glassene mærket med Holmegaard's bomærke.

Til hvert glas medfølger et originalbevis, der bekræfter glassets udgivelsesnummer i serien af 12. Det er Deres garanti for, at glasset virkelig er en original.

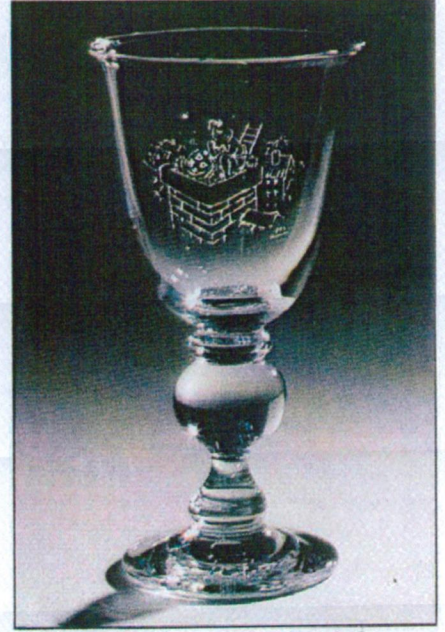
De første seks års eventyrlige H.C. Andersen motiver.

1981 Fyrtøjet

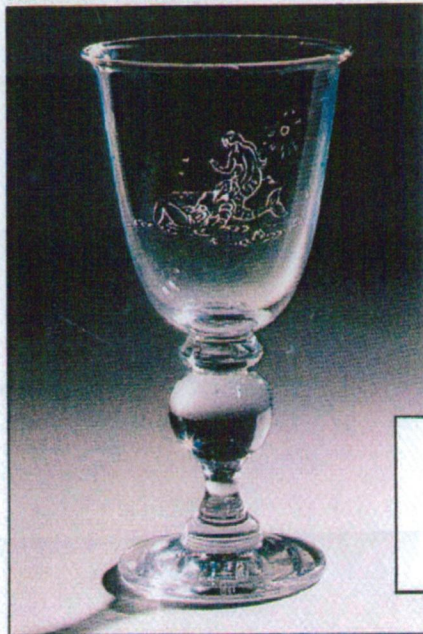

1982 Tommelise

1983 Hyrdinden og Skorstensfejeren

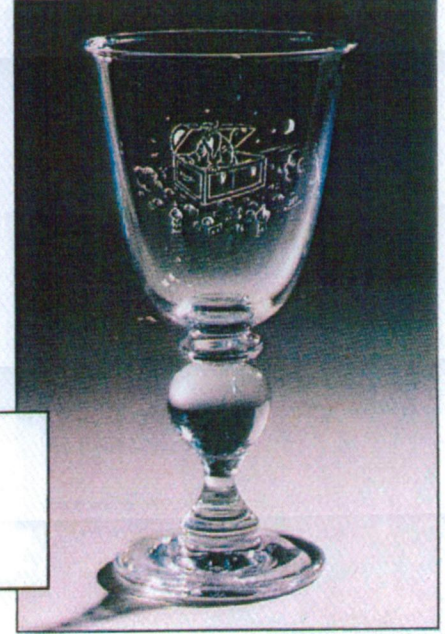
1984 Den lille havfrue

1985 Klods Hans

1986 Den flyvende kuffert

Firkløveren
Samlerselskab A/S

Knabrostræde 30, 1210 København K
Telefon (01) 13 63 00

Riflede øl/vandglas og hankeglas med formfejl.

Den for alle glaselskere med spænding imødesete nye bog om dekorerede danske glas var på "gaden" pr. 1. maj. Bogens titel er "Dekorerede danske glas" og udkom på forlaget Kle.art. Bogen er skrevet af Torben Errboe og Niels Andersen og udfylder i mange henseender det tomrum, der i mange år har været deres lod.

Bogen er yderst velskrevet og vel disponeret med uovertruffen layout. Fremhæves skal også de grafiske illustrationer af blomsterslibninger, uden dem ville mange ukyndige være på Herrens Mark.

I bogen er der enkelte formuleringer og konklusioner, der giver anledning til debat, hvilket er naturligt nok.

Desværre har der sneget sig enkelte trykfejl og fortællelser ind, selvom forfatterne har fået læst grundig korrektur på bogen, men det er nok uundgåelig for en bog i den størrelse.

TE nævner et sted (side 23), at "vi" mangler i relation til "Mylenberg og Aalborgs kat.1859" et hankeglas, der både er malet og med "snit". Min tanke – som glassamler i mange år – er, at der menes et hankeglas, der foruden en blomsterranke ("snit") også er bejdset, idet bejdse jo også males på glasset (påsmøres). Det menes at Holmegård Glasværk har fremstillet sådanne krus, hvilket også kan ses i bogen "Dekorerede danske glas", så måske er det inspirationen fra Holmegård, der her har udmøntet sig eller måske omvendt. Typen er ikke omtalt i Holmegårds prislister (se side 26 og 66).

NA omtaler i bogen vedr. malede riflede øl & vandglas, samt ølkrus (hankeglas) et indhak, som iflg. NA bekræfter, at de er fremstillet i samme form. Det er dog ikke alle krus, der iflg. NA har indhakked. Denne udtalelse er baggrunden for dette indlæg, som forhåbentlig vil sætte nogle ting på plads.

For at gøre en kort historie lang vil jeg prøve at redegøre for mine iagttagelser.

Fig. 1

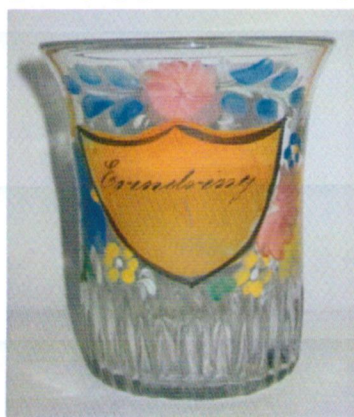

Fig. 2

Fig. 3

- ❖ Ca.1980 købte jeg et malet riflet øl/vandglas af en antikvitetshandler. Vandglasset var den type NA benævner blomstertypen. På det tidspunkt var øl/vandglasset set med mine øjne et Conradsminde eller måske et Mylenberg glas. Se fig. 1.
- ❖ Midt i 1980`erne købte jeg et riflet krus med udbøjede rand, kruset var med rødbrunt skjold og sort emaljemalet tekst: "Erindring" samt diverse blomster. Kruset købte jeg på Trolle Henriksens Auktioner i Aalborg, som fortalte at det stammede fra et lokalt bo, der havde været opmagasineret. Kruset, skønnede jeg, måtte enten være fra Conradsminde eller måske snarere Mylenberg, der jo, iflg. deres kat. 1859, har fremstillet malede hankekrus. Se fig. 2-3.
- ❖ Senere dvs. ca.1995 får jeg erhvervet et riflet øl/vandglas, ølglasset er det der benævnes firpastypen. Typen findes i Heerings Samling og menes fremstillet på Mylenberg så vidt vides. Altså et Mylenberg glas. Vandglasset er vist på fig. 4.
- ❖ Endelig - omkring 2001 får jeg mulighed for at købe 2 rosenmalede riflede øl/vandglas, som beskrives at være af krydstypen. Men da jeg får dem i hånden viser det sig, at kun det ene er krydstypen, det andet er blomstertypen. Iflg. de oplysninger jeg får af sælger, så er der noget der tyder på, at de 2 ølglas altid har hørt sammen, som bror og søster, lige fra den dag de blev fremstillet. Det kunne tyde på, at de 2 typer måtte være fremstillet på samme glasværk, enten Conradsminde eller Mylenberg. Se fig. 5.

Fig. 4

Fig. 5

For om muligt at bevise ovennævnte betragtning, undersøgte jeg om det var muligt at afgøre, om den samme form havde været anvendt ved fremstillingen af de 2 øl/vandglas. Jeg kunne hurtigt konstatere, at begge øl/vandglas havde det indhak som

NA omtaler, altså var de fremstillet i samme form. Jeg undersøgte derefter mit først købte glas af blomstertypen. Det øl/vandglas havde ligeledes indhakked, hvilket øl/vandglasset af firpastypen også havde, da jeg undersøgte det.

Min foreløbige konklusion måtte herefter være, at alle mine øl/vandglas tilsyneladende var fremstillet på samme glasværk og i samme form. Efterfølgende fik jeg den tanke, måske skyldes indhakked den måde formen fremstilles og/eller fungerer på, så måske ville 2 forskellige, men identiske forme efterlade nogenlunde de samme mærker, i dette tilfælde et indhak, men måske var der andre individuelle kendetegn, så man kunne adskille den ene form fra den anden.

Vedr. forme: I realiteten er alle forme forskellige, selv forme - der teoretisk er ens, fordi de er støbt i den samme form - er forskellige, da støbefejl og især efterbearbejdningen gør, at de er forskellige, men man kan ofte ikke se forskellen med det blotte øje. I øvrigt kan det være svært, at adskille de fejl, der skyldes formfejl fra de fejl, der påføres det varme glas ved glasfremstillingsprocessen. Derfor er det af stor betydning at have et vist antal til rådighed før en konklusion kan drages.

Jeg undersøgte derefter nok engang de 2 sammenhørende øl/vandglas (bror og søster - fig. 5), og kunne hurtigt konstatere, at begge øl/vandglas endvidere havde 2 "fejl" ved nogle riller - 2 steder var der på begge øl/vandglas en mindre knast ("bro") mellem 2 riller. Desværre havde mine 2 andre ølglas de samme "fejl", så jeg blev ikke klogere, alt tydede på at alle 4 ølglas var fremstillet i den samme form. Altså nok engang Conradsminde eller Mylenberg.

Nu er sagen jo den, at da Conradsminde bliver nedlagt i 1857, så overtages alle aktiver af Mylenberg, hvilket helt sikkert også indbefatter diverse forme, så måske burde vi i relation til ovennævnte sætning i stedet skrive: Conradsminde **og/eller** Mylenberg.

Først i forbindelse med projektet: Dekorerede danske glas, får jeg hevet mit krus med teksten "Erindring" frem til nøjere undersøgelse og konstaterer derved, at også dette krus i lighed med øl/vandglassene har en 8-oddet bundstjerne og jeg kan efterfølgende ligeledes konstatere, at kruset tilsyneladende er blæst i samme form som øl/vandglassene. I hvert fald har alle øl/vandglas samt kruset (hankeglasset) samme kendetegn og "fejl":

- ❖ En 8-oddet bundstjerne.
- ❖ Antallet af riller er 32.
- ❖ Alle har et indhak forneden mellem 2 riller (dvs. glasmassen er nærmest udtværet).
- ❖ Alle har, hvis man går 2 riller til højre fra indhakkets, en lille knast ("bro") mellem denne og den efterfølgende rille. "Broen" er placeret i rillerne ca. 50 % fra bunden.
- ❖ Alle har, hvis man går 13 riller til højre fra indhakkets, en lille knast ("bro") mellem denne og den efterfølgende rille. "Broen" er placeret i rillerne ca. 25 % fra bunden.

Som det fremgår af ovennævnte, så er der ikke blot 1, men 3 fejl samt 2 kendetegn på formen, hvilket er af stor betydning vedr. krus, da indhakkets i princippet kan være dækket (gemt/skjult) af hanken. Eksempelvis så ville indhakkets i mit krus være skjult, hvis glasmageren havde anbragt hanken 2 riller længere til højre. Så måske har nogle af de krus, som NA nævner ikke har indhakkets, alligevel indhakkets.

NA starter sin "bevisførelse" med øl/vandglasset med krydsblomst på Aalborg Historiske Museum, som iflg. en overlevering på 2. hånd, blev fundet pakket ind i papir med Conradsminde's navn på – se fig. 5. Som NA også er inde på, så er det et meget spinkelt bevis for påstanden om, at øl/vandglasset er fra Conradsminde, især hvis man går i dybden.

- ❖ Indpakningen har Mylenberg måske "arvet" efter Conradsminde.
- ❖ Indpakningen var på den tid efter sigende mos og halm, man brugte så vidt vides ikke papir. I så fald er oplysningen af yderst tvivlsom værdi.

Men selvom "fundamentet" for påstanden er usikker, kan tilskrivningen til Conradsminde godt være relevant, især fordi Peter Riismøller allerede i 1956 i "Arv og Eje" om Conradsmindes produktion fortæller, at han har kendskab til 9 tøndeformede riflede karafler, heraf er de 4 forsynet med en emaljemalet rosenmaling. En af disse karafler er afbilledet i bogen og viser, at der her er tale om den fligede "Nordjyske rose", som den efterhånden er blevet omtalt i nogle år, hvilket nok især skyldes, at man må erkende, at det er overordentlig svært at adskille de 2 værkers produktion.

Det er derfor uforståeligt, at da 1. udgaven af bogen "Dansk Glas" udkom i 1963, at karaflen ikke blev vist og omtalt. Forklaringen herpå kan vi kun gisne om, men mon ikke Peter Riismøller i den forløbne tid har ændret sit syn på Mylenbergs betydning, og måske var traditionen om oprindelsen fra Conradsminde ikke helt så klippefast, som artiklen giver udtryk for. I 1956 var den gængse opfattelse, at Mylenberg var et

glasværk, der fik en kort levetid og som havde en anstrengt økonomi og en ringe produktion. Denne opfattelse skyldes i høj grad, at man på daværende tidspunkt ikke havde nogle arkivalier om værket, men det har vi fået siden.

I bogen er der på side 142 vist et snapseglass, om hvilket forfatterne udtrykker et forbehold pga. rosens udformning – desværre er rosen ikke fuldt synlig. Der har i mange år blandt nogle nordjyske samlere været den opfattelse, at den nordjyske rose har 2 udformninger, denne ”viden” er tilsyneladende ikke så udbredt, som jeg troede. Den opfattelse skyldes dels, at der findes karaffer og snapseglass med 2 næsten identiske rosenmalinger bortset fra rosen, som kan være den fligede nordjyske type eller en mere traditionel type, som er kendetegnet ved, at der på rosen er malet konturer, som har form som et meget buet ”v”, dels at der faktisk findes en sådan karaffel i Conradsmindes nærhed, der iflg. lokal tradition er fremstillet på Conradsminde. Aalborg Historiske Museum har et snapseglass med den buede nordjyske rose, som jeg vil benævne den, snapseglasset stammer fra en lokal handlende og er formodentlig opkøbt i lokalområdet.

Mht. mulig oprindelse så foretrækker jeg, så absolut, de skriftlige arkivalier. ”Mylenberg og Aalborg kat.1859” nævner diverse malede glas. Vi kender adskillige malede krus med danske tekster, som ikke ligner Holmegårds ting, så til trods for at ”Mylenberg og Aalborg kat.1859” ikke nævner malede hankeglas med inskription, må/kan de være fra dette værk. (Holmegård benævner også kun deres krus med inskription som ”malede” krus). Det umuliggør selvfølgelig ikke, at Conradsminde også har fremstillet disse øl/vandglas og krus (hankeglas), men vi har intet skriftligt bevis eller andet der godtgør, at det er tilfældet. Mht. NA konklusion om, at Conradsmindes større produktion sammen med andre faktorer – især Heinrich Tønnies ankomst i 1847, (han blev ganske vist benævnt som både maler og sliber, men vi ved i realiteten ikke, hvad han beskæftigede sig med, måske malede han kun apotkerglasetiketter) skulle indikere det, men det er vist klart for enhver, at det ikke er produktionens størrelse eller for den sags skyld glasværkets økonomi, der ”afslører” hvad der fremstilles.

Der er noget der tyder på, at Holmegårds emaljemalede produktion startede omkring 1853 - vi har ikke noget bevis for en tidligere produktionsstart. Det er derfor nok realistisk at antage, at en eventuel emaljeproduktion (rosenmaling) på Conradsminde er opstået på nogenlunde samme tidspunkt. Det vil indebære, at Conradsmindes emaljeproduktion er kortvarig (glasværket lukkede som bekendt i 1857). Mylenbergs tidshorisont for emaljeproduktion set i det perspektiv var altså langt større (1852-1863). Vi ved, at flaskeproduktionen var det bærende element i glasværkernes økonomi, så det er realistisk at mene, at Mylenberg i lige så høj grad som Conradsminde måtte finde en nicheproduktion, for Conradsminde må nok på

daværende tidspunkt siges at sidde solidt på flaskemarkedet i sit/deres naturlige afsætningsområde.

Aht. den videre "forskning" vil det være yderst interessant, om øl/vandglas samt krus (hankeglas) med overnævnte fejl findes med andre dekorationer, og her tænkes også på slebne blomsterranker. "Mylenberg og Aalborgs kat.1859" har, som en del af sortimentet, ølglas/hankeglas med "snit". Det er selvfølgelig ikke noget bevis for, at de har fremstillet disse varer, men de kunne leveres, hvis efterspørgslen var der. Det vil også være af stor betydning at få konstateret, om de nævnte emaljede dekorationer (kryds-, blomster- og firpasdekoration) findes på øl/vandglas uden de omtalte formfejl.

Det kunne også være interessant at få opklaret, om der eksisterer flere varianter hankeglas med emaljemalede dekorationer og med danske "erindringstekster" - både med og uden de omtalte formfejl.

Hvis nogle medlemmer kan bidrage med oplysninger, så lav et indlæg i Glasnyt eller kontakt mig om jeres observationer. Der må eksistere langt flere end de eksemplarer, der er vist i bogen "Dekorerede danske glas".

Fig. 6

Fig. 7

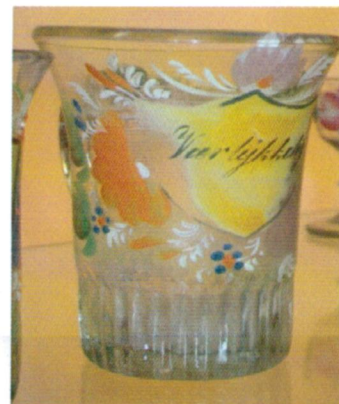
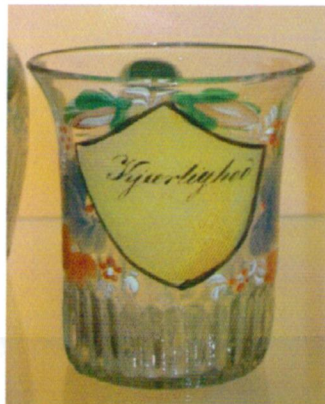
På Aalborg Historiske Museum findes der 2 hankeglas. Se fig. 6 og 7.

Om kruset til venstre med teksten: "Kjærlighed" har en navngiven person oplyst til museet, at det har hendes tipoldemor fået som forlovelsesgave på et marked i Thisted eller omegn. Der er tilsyneladende ingen oplysning om, hvornår hændelsen skete, så man måske af den vej kan udlede noget om krusets oprindelse.

Hankeglasset med teksten: "Vær lykkelig" har museet ingen oplysninger om.

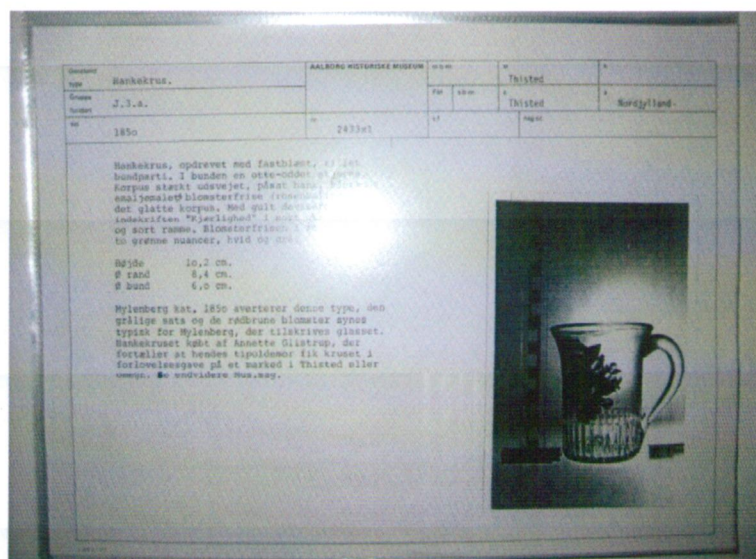

For sammenligningens skyld er mit krus (hankeglas) vist ved siden af museets 2 eksemplarer. Som man kan se er den væsentligste forskel kun "skjoldets" farve.

Oven over til venstre. Eneste kendte krus med rødbrunt skjold. Teksten: "Erindring" med sort emaljemaling kendes også kun på dette eksemplar (foreløbig). Kruset er blevet fotograferet med henblik på bogen, men billedet blev desværre ikke godt nok iflg. NA.

AHM's inventarblad for hankekruset med teksten "Kjærlighed". Mus.nr.2433 x 1.

Her skriver man, at "Mylenberg kat. 1850 averterer denne type, den grålige sats og de rødbrune blomster synes typisk for Mylenberg, der tilskrives glasset".

Jørgen F. Rønne
 Tlf. 98294209
 Mail: jronnest@hotmail.com

Referat fra onsdag den 8. oktober 2008

Klubaften med *BYTTEGLAS*

Glashistorisk selskab har nu afholdt sin anden bytteaften, efter at vi vedtog at lade dette arrangement indgå i vores program. Fremmødet var en del bedre end sidst, og der blev både snakket, handlet og byttet livligt. Udvalget af glas var mangeartet, men samlernes interesser spænder jo også vidt. Når man som gammel rotte i faget når til et punkt, hvor der er ved at være trængsel på hylderne, bliver man nødt til at begynde at luge ud, og det er da dejligt at kunne glæde andre med noget af ens overskud. Desværre (eller heldigvis – som man nu opfatter det) risikerer man jo så at komme hjem med noget andet i stedet.

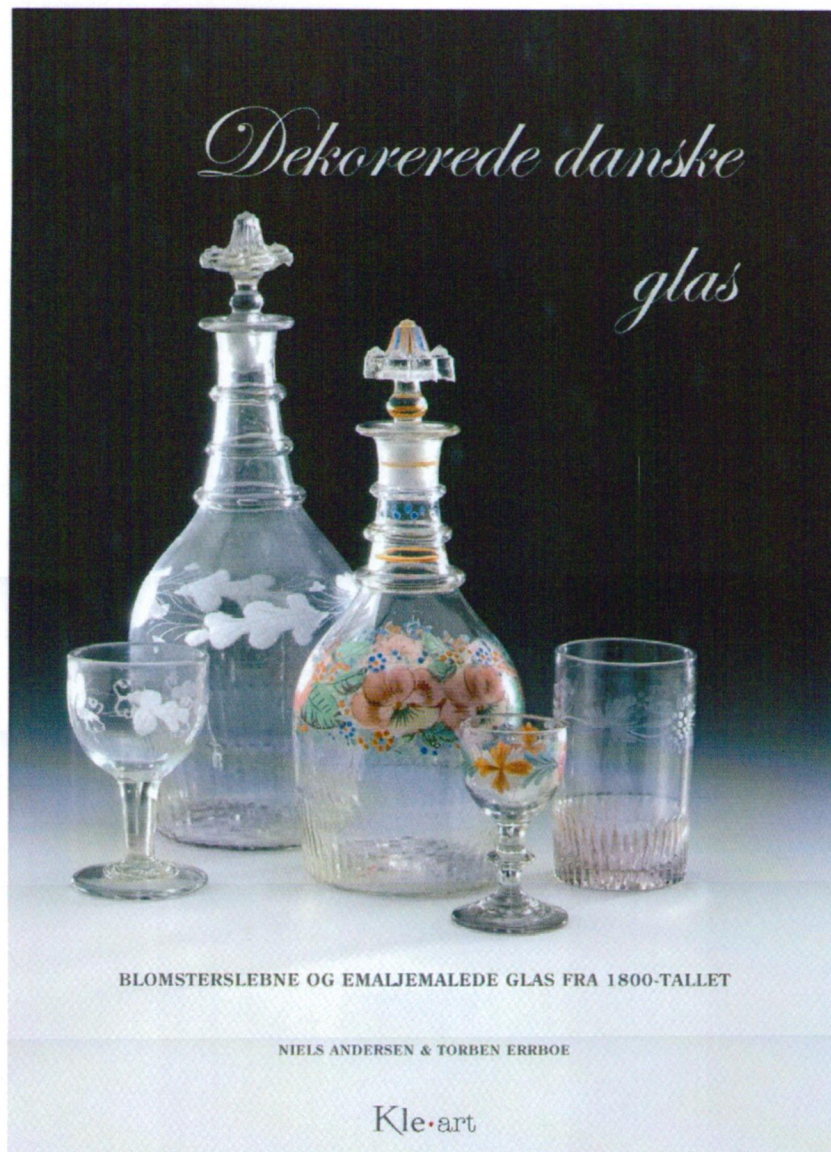
Det er en god ide at have en hylde hjemme i skabet, hvor man placerer de bytteobjekter, man efterhånden får samlet sammen, enten fra egen samling eller fra markeder, hvor man ofte falder over noget, som man synes er for godt og for billigt til at lade stå, selv om man allerede har en af slagsen. Så har man noget at bytte med.

Det kan nu konstateres, at bytteaftenerne er kommet for at blive, og at de er til stor fornøjelse for medlemmerne.

IK

Foto: Erling Vadgaard

BOGANMELDELSE

1. maj udkom den med spænding imødesete ”Dekorerede danske glas” af Niels Andersen og Torben Errboe. Det er blevet en fantastisk flot bog med et meget omfattende og enestående smukt billedmateriale. Den er skrevet i et overordentlig smukt og varieret sprog, og de få trykfejl der er og altid vil være i en bog som denne ser vi bort fra, da de aldrig forstyrrer meningen.

Forfatterne har valgt at begrænse sig til de blomsterslebne og emaljemalede drikkeglas og karaffer fra de egentlige danske glasværker, der var virksomme i 1800-tallet. Efter et grundigt og tidkrævende researcharbejde i arkiver og i offentlige og private samlinger er det lykkedes dem at skaffe et glimrende overblik over hvad der stadig er bevaret af disse klenodier. Det er spændende at se så mange flotte glas ved siden af hinanden.

På grund af det trods alt i mange henseender mangelfulde kildemateriale bør der tages en del forbehold, og det gør forfatterne da også opmærksom på, men det er alligevel lykkedes dem at nå frem til nogle forsigtige konklusioner om sandsynlig

tilknytning til de enkelte glasværker. Man kan dog frygte, at nogle glasentusiaster, og navnlig blandt de handlende, vil læse bogen som fanden læser biblen og ud fra billedteksterne tage stedsbestemmelserne for mere sikre end de i virkeligheden er. Der er som bekendt lavet lignende ting andre steder i verden, og glasmagere og slibere var et vandrende folkefærd.

En af de mest sejlivede myter i glasverdenen er den med den hvide emaljering, som altid henføres til Mylenberg. Grundlaget herfor er billedteksten i "Dansk Glas" side 96, hvor det anføres: 1) Disse glas findes mest i Nordjylland. 2) Satsfarven er grågrønlig. 3) Der er fundet lignende skår i glasværkets tomt.

Hertil kan siges: Ad 1) Hvilket statistisk grundlag har Riismøller (og andre) oprindelig bygget denne påstand på? Og desuden er det jo påvist, at teknikken også har været brugt i England. Ad 2) Alle er vist enige om, at man ikke kan udlede noget som helst af satsfarver, da de kan variere meget fra den ene ovngang til den anden. Ad 3) Med denne bemærkning mente Riismøller sikkert kun, at der er fundet skår af glas, som svarer til de hvidemaljerede glas i formen og (igen) satsfarven. Der er aldrig nogen sinde fundet noget skår med emalje på, og undertegnede har haft rigtig mange mellem hænderne. Der er i øvrigt heller ikke fundet skår med polykrom emalje. Så denne myte må reduceres fra sandhed til sandsynlighed eller endda til mulighed.

En anden problemstilling er forestillingen om, at der skulle være en entydigt defineret form for vinblade på de slebne ting fra Mylenberg. Der henvises til den såkaldte Hagen-karaffel. Men jeg har en lignende karaffel, blot med teksten "Mette Marie Christendatter 1859". Bladkransen med sløjfe er magen til, men bladene har en anden form. De er tredelte, og hver del er femfliget, så det ser ud som tre sammenheftede egeblade. Jeg har givet en udførlig beskrivelse med tegning i et tidligere nummer af "Glasnyt" og gjort rede for at den karaflen kan følges gennem alle ejerne tilbage til den oprindelige familie i Døstrup, hvor netop Mylenbergs sliberi lå. En mere sikker stedfæstelse opnår man næppe for mange glas.

Afslutningsvis vil jeg sige, at vi skal tage det lidt afslappet og ikke gå alt for højt op i at tælle druer, blade og slyngtråde. Hver sliber (eller maler) havde sin personlige måde at håndtere værktøjet på, og en dag fik han måske lyst til at lave lidt om. Men som katalog over, hvad der findes bevaret rundt omkring af de bedste danske glas fra 1800-tallet, er denne bog særdeles nyttig. Og husker man forbeholdene er der mange nyttige oplysninger at hente. Særlig spændende er afsnittet om nyopdagelserne i forbindelse med Odense Glasværk. Det er en meget smuk og anbefalelsesværdig bog, som ikke bør mangle i nogen glasinteresserts reol.

Glashistorisk Selskab Aalborg ønsker Torben og Niels og alle vi andre tillykke med udgivelsen. Og husk så at besøge Anneberg i løbet af sommeren. Her har de to gæve gutter arrangeret en særudstilling med de fleste af glassene fra bogen og en del andre, og det er en enestående lejlighed til at se, beundre og sammenligne i denne guldgrube af klenodier fra dansk glaskunsts første årtier.

IK

Replik til Irene

Irene Kristensen har skrevet en ualmindelig flot anmeldelse af vores bog ”Dekorerede danske glas”, og det siger vi naturligvis mange tak for. Vi opfatter artiklen dels som en anmeldelse, dels som et indlæg i debatten om dokumentation. Vi har derfor et par bemærkninger i relation til problematikken om dokumentation.

Irene benytter anledningen til at pege på, at der findes en række myter, der danner grundlag for placeringen af en række glas til bestemte glasværker – det gælder især de nordjyske værker. Disse myter har i høj grad været gældende latin i den danske glashistoriske forskning. Vi har forsøgt at undgå disse myter i vores undersøgelser og beskrivelser, men naturligvis kan vi ikke bare forkaste alle teorier og meninger, når vi ikke har andet at sætte i stedet.

Hvad angår den hvide emaljering, der tilskrives Mylenberg, er vi – som det også anføres i bogen – grundlæggende enig med dig. Niels beskriver bl.a. de 10 vinglas vi fandt i arkiverne på Odense Bys Museer. De har alle helt identiske bemalinger med de glas, vi traditionelt tilskriver Mylenberg, men vi mener trods dette ikke, at glassene kan være danske (se side 178).

Til den traditionelle påstand om, at der er fundet hvidemaljerede skår i Mylenbergs tomt, nævner du, at ”der aldrig nogensinde er fundet noget skår med emalje på”. Vi mener som dig også, at påstanden om skårene er udokumenteret. Vi er også klar over, at ingen i dette land har større kendskab til skårfundene ved Mylenberg end netop dig, men mener dog ikke, at det så kategorisk kan udelukkes, at der i en periode på ca. 150 år ikke kan være fundet hvidemaljerede skår på stedet.

Endvidere nævner du, ”at der skulle være en entydig defineret form for vinblade på de slebne ting fra Mylenberg” – med henvisning til Hagen-karaflen. Det mener vi ikke er rigtigt. Både i udgaverne i *Dansk Glas* og i Bent Wolstrups artikler i *Kunst og antikvitetsårbogen* tages mange forbehold for det liggende vinløvs henføring til Mylenberg. Man hælder ganske vist til den anskuelse, at vinløvet på Hagen-karaflen skulle være med til at placere typen til Mylenberg. Imod dette indtager vi forsigtigt dette standpunkt, at karaflens vinløv mere ligner den hængende type vinløv, som vi efterhånden kender mange eksempler af. Derfor er Hagen-karaflen medtaget i bogen. Vi har en formodning om, at mange af de glas, der indtil nu er regnet for at være slebet på Mylenberg snarere er slebet på Conradsminde, vi kan blot ikke dokumentere og dermed bevise denne opfattelse.

Hvad angår din Mette Maries karaffel ville den med sin vinløvsslibning på bagsiden umiddelbart være et oplagt emne at have taget med i bogen. Vi mener som du, at man næppe kommer tættere på en veldokumenteret karaffel fra Mylenberg. Men dels falder lejlighedsslibninger generelt - med nogle ganske få undtagelser, bl.a Odense Glasværk – uden for bogens rammer, dels er vi på andre glas eller karafler desværre aldrig stødt på denne specielle vinløvsranke. Hvis vi en dag får kendskab til glas med dette vinløv, vil Mette Maries karaffel være en uvurderlig hjælp i den nærmere dokumentation.

Dine bemærkninger om, ”at vi skal tage det lidt afslappet og ikke gå alt for højt op i at tælle druer, blade og slyngtråde” er vi – nok ikke så overraskende – kun delvis enige i. Det kan naturligvis altid diskuteres, hvordan og i hvor mange typer, man skal opdele de forskellige danske blomsterslibninger. Vi mener, det er relevant eksempelvis at opdele de forskellige værkers vinløvsslibninger, bl.a. på grundlag af antallet af druer og trådenes forløb, og ud fra disse ret detaljerede beskrivelser kan vi se en sammenhæng. Eksempelvis ser vi altid de omtalte 15 druer på Holmegaards vinløvsranke, som det også fremgår af flere glas og karafler fra prøvesamlingen. Ønsker man en nærmere definition og forsøg på dokumentation, er man simpelthen nødt til at være nøjeregnende i sine botaniske studier. Hvis man er af den opfattelse, at det hverken er muligt at skelne mellem de forskellige værkers slibninger eller forskellige slibninger på de enkelte værker, er det naturligvis ikke så væsentligt at gå ned i detaljerne.

Vi er enige i, at slibere og malere gennem deres oplæring har erhvervet nogle erfaringer, de medbragte til de forskellige værker. Vi mener dog ikke, at den enkelte slibers eller malers specielle opfattelse af en given dekoration er kommet til udtryk i de dekorationer, vi beskriver i bogen. Tværtimod mener vi, at der på de respektive værker har været nogle retningslinier, som den enkelte håndværker skulle følge, og at det derfor har været muligt at pege på en række karakteristika for de enkelte værker. Naturligvis vil der altid være mange individuelle variationer, men selve tendensen og hovedtrækkene i de forskellige grundtemaer virker ganske entydige med ret snævre rammer.

Mange venlige hilsner
Niels Andersen og Torben Errboe

Aalborg katalog nr. 26, 27, 46, 47, 61.

I sidste Glasnyt (nr. 44) havde Hans Olaf Lindhard et indlæg om nogle glastyper fra Aalborg kataloget. Indlægget gik især på den type glas, der i Aalborg kat. er benævnt nr. 26,27,46,47 og 61.

I den forbindelse mener H.O.Lindhard, at han i sin samling har nr. 61, men med den dekoration, der er vist på nr. 27 og 47. Glasset har en højde på 152 mm.

Jeg vil tillade mig at korrigere Hans O. Lindhard, idet hans glas ikke er nr. 61 – altså den største størrelse, der findes i Aalborg kataloget. Ved at sammenholde dette glas (nr. 61) med nogle af de øvrige typer på katalogsiden, hvis størrelse er kendt, så kan det udledes, at glassene benævnt nr. 61 og 62 må være mindst ca. 180 mm høje, hvis ellers målestoksforholdet er i orden.

Faktisk er jeg i besiddelse af et glas, hvis højde er 170 mm, men som nævnt ovenfor så findes der måske et glas, der er større. Glasset er drevet og kuglet, som et Aalborg glas af den type skal være. Glasset er købt af en handlende, som oplyste, at det var købt i Århus og at det iflg. sælgeren i sin tid havde stået på en bodega i Århus. Det leder tanken hen på, hvad der blev skrevet i Glasnyt nr. 32, hvor chefguide på Holmegård Glasværk Lis Larsen blev citeret for følgende citat vedr. 2 glas at typen nr. 27 og 47 fra Aalborg kat. med en højde på 14 cm i Holmegårds prøvesamling:

”Jeg er ret sikker på, at Mugge (Mogens Schlüter) har sat dem, hvor de står, og de står et sted mellem Århus og Conradsminde.

Så der er et eller andet...”

Jeg må indrømme, at da jeg i sin tid læste det citat, blev jeg noget desorienteret, for hvad har Århus Glasværk og Conradsminde Glasværk med Holmegårds prøvesamling at gøre?

Jeg kom dengang til denne konklusion: I dag består Holmegårds prøvesamling også af glas fra de andre danske glasværkers prøvesamlinger, som en følge af sammenlægningen mellem Holmegård Glasværk og Kastrup glasværk i 1965, hvor navnet i øvrigt blev Kastrup og Holmegårds Glasværker, men senere ændret til Holmegård Glasværk (Kastrup Glasværk var på det tidspunkt en sammenslutning (fra

1907)af Kastrup glasværk og De forenede Glasværker, som igen var en sammenslutning (i 1902) af Fyns Glasværk inkl. Rosdala i Sverige og Århus Glasværk. I 1908 (1. Jan.) kom Aalborg glasværk, der har rødder tilbage til de tidligste nordjyske glasværker i nyere tid – Conradsminde og Mylenberg, med i sammenslutningen A/S Kastrup Glasværk), og er derfor en del af Holmegård Glasværk i dag.

Der er vist ikke ret mange glas tilbage fra de andre ovenover nævnte glasværkers prøvesamlinger og glassene er blevet sammenblandet. I Holmegårds prøvesamling er alle glassene sammenstillet, men med en klar adskillelse mellem de enkelte glasværker, hvor det er muligt. Desværre gør denne sammenstilling det muligt, at der kan ske en sammenblanding, hvilket måske er sket i dette tilfælde, for efter min mening ville det være mere sandsynligt, at der i Lis Larsens citat havde stået: ”og de står et sted mellem Århus og **Aalborg**.”

Desværre er det for sent at udrede overnævnte forhold, men jeg er af den mening, at overnævnte glas er havnet i den ”udvidede Holmegårds prøvesamling” ved sammenslutningen i 1965. Glastypen blev ikke omtalt i 1. Udgave af Dansk Glas 1825-1925 fra 1963, hvilket ville være naturligt, da de omtalte glas er yderst særegne i form og dekoration, men det kan selvfølgelig være en forglemmelse. I øvrigt var Aalborg kataloget ikke fundet på daværende tidspunkt, så de omtalte glas havde trods deres særegenhed måske ikke mere bevågenhed end andre glas fra prøvesamlingen på daværende tidspunkt, det kan også være forklaringen.

Da 2. Udgave af Dansk Glas udkom i 1974 blev den redigeret af Mogens Schlüter alene, da Peter Riismøller var død i nov. 1973, men iflg. forordet til 2. Udgave, så havde Riismøller stort set lavet de ændringer - ganske vist i kladdeform, som den nye viden(Aalborg kataloget) muliggjorde. Det er også i november 1973 man finder prislisten fra ”Mylenberg og Aalborg Glasværker fra 1859”, dette medfører dog kun nogle få ændringer af 2. Udgave, for prislisten blev fundet for sent og udgivelsen var planlagt.

Man kan godt forestille sig, at udgivelsen har været lidt hektisk, men alligevel forekommer det mig, at Mogens Schlüter helt sikkert ville være opmærksom på de omtalte glas i prøvesamlingen, hvis de har været der siden tidernes morgen. Efter min mening har Mogens Schlüter vidst de kom fra Kastrup Glasværk, men ikke fra hvilket glasværk de oprindeligt kom. Det er en hypotese som sandsynliggøres af

chefguide på Holmegård Glasværk Lis Larsen's citat – efter min mening. Hvis andre kan bidrage med en anden forklaring på citatet modtages det med tak.

Som bekendt findes glastypen med en kraftig stilk, der passer til glasset samt en udgave med spinkel stilk. I Glasnyt nr. 32 og 33 har man søgt efter viden om, hvorvidt den sidste type også er fremstillet på Aalborg Glasværk.

Desværre fremkom der intet nyt, men det var vel også, hvad man kunne forvente. Man må nok indtil videre sige, at det spørgsmål står åbent, men noget andet er, at det kan være svært i visse tilfælde, især ved de helt små størrelser, at afgøre om stilken er svær eller spinkel, der findes jo diskussions tilfælde.

Billedet til højre viser Aalborg kat. nr. 27 og 47 typen i 3 størrelser. Højde 152 mm, 89mm og 170 mm. Alle 3 glas er opdrevet og kuglet. Snapseglasset er især medtaget for at illustrere størrelsesforholdet.

Typen findes formodentlig ikke som rhinskvinsglas med grøn kumme. Såfremt nogle måtte være i besiddelse af et grønt rhinskvinsglas, så skal det være opdrevet og anheftet, men mest sandsynlig

kuglet for med nogenlunde sikkerhed at henføre (tilskrive) det til Aalborg Glasværk.

Mht. glastypens sjældenhed kan jeg tilslutte mig HOL opfattelse. Det er glas man ikke ser hver dag, faktisk er de ret sjældne, men mest sjældne er efter min opfattelse glastypen med tynde bånd (streger) og oliver – Aalborg kat. nr. 26, 46 og 61. Til dato har jeg kun set 1 snapseglasset, men diverse andre størrelser, især portvinsstørrelsen har jeg set flere af, men ingen i stor størrelse (17 cm).

Jørgen F. Rønnest

Mail: jronnest@hotmail.com

Referat af møde den 12. november 2008.

Bente Hansen fortæller.

Aftenens emne: Emaljemalede glas fra Holmegaard.

Bente var mødt op med et stort og farvestrålende udvalg fra sin samling og med et detaljeret manuskript, så vi har valgt at gengive dette frem for at sammenstykke et referat på grundlag af referentens mangelfulde notater og skrøbelige hukommelse. Bente fortalte med entusiasme om sine smukke glas og påpegede mange interessante detaljer. Her følger Bentes manuskript:

Hermed skal ikke forstås de gamle glas med bemalede roser og blomsterranker i emaljefarver fra 1800-tallet fra de danske glasværker Conradsminde, Mylenberg og Holmegaard. Motiverne fra denne tid var særligt yndet på karaffer, krus og drikkeglas og ofte med navnetræk og hyppigt en sentens.

Disse bemalinger kunne næsten for tiden kaldes en fælles europæisk landeplage, som Niels Andersen og Torben Errboe for nylig har skrevet en dejlig bog om. Denne aftenes glasemne om emaljemalede glas er derimod om Holmegaards 2. glansperiode, som varede i næsten 20 år nemlig perioden 1937 til 1957, og som jeg på lige fod med så meget andet dansk glas, har stor forkærlighed for.

Men lad os gå tilbage i tiden: Emaljemalede glas kendes helt tilbage til de første århundreder efter Kristi fødsel og blev produceret inden for det daværende romerrigets grænser, hvor det sted, der var tættest på Danmark var Köln ved Rhinen, Motiverne fra denne tid var gerne af vilde dyr og gladiator kampe.

I middelalderen dukker der franske og tyske glas op som emaljebemaledede, men hovedparten af emaljemalede glas fra denne tid menes at være fremstillet i Venedig. Endvidere anvendes teknikken som dekoration på ruder, hvor det især er kirkerne, der har råd til denne dyre teknik.

I løbet af 1500 tallet får vi også denne stilart til Danmark, hvor en del slotte og herregårde bekoster emaljemalede ruder med årstal og navnetræk.

I denne periode er det også på mode med dekorerede glas med emaljemalede motiver, og især de tyske værker fremstiller store mængder af prægtige glas, som så efterfølgende blev dekoreret med storslåede motiver og ofte med navn og årstal, da de dyre glas i regelen blev benyttet som gaver og efter vor tids målestok måtte betragtes som statussymboler for de velhavende.

Mange af disse glas stod kun til pynt på de store herregårde og slotte, og derfor har en del af disse heldigvis også overlevet de mange år til nu.

I Danmark eksisterede der glashytter fra ca. 1550 til 1650, men disse har efter alt at dømme ikke produceret bemalede glas. (*Glargaarde? Red.*)

De dekorerede glas gik forholdsvis hurtigt af mode, og det er begrænset, hvad der fremstilles i 16-1700 tallet udover nogle rokokomotiver i lette lyse farver.

I 1800 tallet efter Danmarks adskillelse fra Norge opstod der behov for glasværker i Danmark og i denne periode opstår jo bl.a. Holmegaard, Conradsminde og Mylenberg.

Netop på denne tid opstår en ny epoke med emaljebemaledede roser og andre blomstermotiver, som jeg indledningsvist nævnte, men perioden her er ret kortvarig

og de gamle glas ses sjældent - udover Museernes samlinger og ved periodiske auktioner fra f.eks. en glassamlers dødsbo, hvor disse bemalede glas løber op i betragtelige summer.

I 1900-tallet kommer emaljede dekorationerne på ny i fokus præget af den tyske jugendstil.

Det blev glasværket i Odense, som især dyrkede denne stil, og hvor der fra det bøhmiske område blev hentet nogle overordentlig dygtige folk op til det danske glasværk.

Typisk blev dekorationerne pålagt mælkehvidt glas også benævnt benglas/opalineglas, som man på Fyens Glasværk i forvejen havde stor erfaring med indenfor belysningsglas.

Motiverne kunne være 100 % håndmalede eller der blev benyttet et overføringsbillede trykt med emaljefarver og så efterfølgende efterbearbejdet helt eller delvist med endnu et lag emaljefarver, som blev udført som håndarbejde.

Teknikken med overføringsbillede kunne også stå alene, og var selvfølgelig den billigste løsning.

Fyens Glasværk fik en ca. 20 års glansperiode som lige så stille ebbede ud.

I løbet af 30-erne opstår der i Sverige en voldsom interesse for emaljemalet glas, stilen er præget af art deco og funkis.

Holmegaard, der var blevet en kunstindustriel virksomhed af nyere dato, hvilket ganske givet kan tilskrives arkitekt og designer Jacob E. Bang.

Jacob E. Bang havde øje for tidens trend og var dygtig til at omsætte det sete til en dansk stil. Han rejste meget og blev af Holmegaard sat på opgaven med at oprette et værksted for emaljemaling. Han var blevet ansat i midten af 20-erne og havde haft stor succes med især kunstglas-serierne Viol og Primula.

I det tidlige forår i 1937 kom han tilbage til Holmegaard efter en rejse til Leipzig, hvor han netop havde været nede for at studere, hvad der i tiden var fremme af bemalet glas. Jacob E. Bang skønnede efter det sete, at her ville der blive tale om en verdensmode, og registrerede nøje mønstre og design på såvel billige som dyre varer. Han bestilte vareprøver og kollektioner hjem til Holmegaard fra de udenlandske glasværker snedigt med en bemærkning om, at senere bestillinger var betinget af direktørens godkendelse.

Jacob E. Bang kunne således efter modtagelsen nøje undersøge glassenes form og dekorationer og disse skulle således ikke alene være til inspiration for ham selv men også for den nye malerstue, hvor penselstrøgs-teknikker og farvevalg kunne studeres nærmere af de malerdamer, der skulle ansættes.

Det kom således ikke til at koste Holmegaard alverden at hjemtage glassene, og en del af prøvekollektionerne formenes solgt fra Værket efter endt brug.

Det blev firmaet Degussa, som skulle levere de ønskede farver til malerstuen, efter at Bang havde fået dem afprøvet på både blæste og maskinfremstillede glasgenstande.

Malerstuen blev opført i 1937 med navnet "Oplaget, Nyhavn 12" og malerstuen startede op med 3 kvindelige malere.

Jacob E. Bang forlangte, at alt hvad der blev sat i produktion, forinden var godkendt af ham selv.

Alle på Glasværket var velkomne til at komme med forslag til dekorationer, for det var vigtigt, at finde motiver, der faldt i folks smag.

En del blev kun udført som prøvekollektion og senere solgt fra Oplagets butik i Nyhavn. Hvad der er malet, kan derfor ligge noget hen i det uvisse.

For at sikre et godt sortiment tegnede Jacob E. Bang selv en række gedigne forlæg, senere også broderen keramikeren Arne Bang og sidst Per Lütken, der kom til Holmegaard i starten af 2. Verdenskrig samtidig med at Bang ophørte med sin ansættelse på Glasværket.

De ca. 100 forlægstegninger som kendes i dag fra Jacob Bangs hånd ligger på arkiv på Holmegaard og har overlevet i original form.

Desværre er der aldrig udgivet katalog eller bog over denne periode, hvilket jeg som samler af glassene kunne finde nok så interessant.

Heldigvis i forbindelse med Glashistorisk Selskab Aalborgs 25 års jubilæum den 23. August 2001 fik vi bl.a. ved hjælp af Jan Koch og Verner Hansen udfærdiget et jubilæumsskrift bl.a. med en gengivelse af nogle af Jacob E. Bangs plancher, dog i en formindsket udgave.

Bag hans tegninger aner man tidens smag – det funkisagtige. Dekorationerne er alle lette og fulde af liv og lyst på livet, og farvevalget er livligt, klart og rent.

Især skal Jacob E. Bangs **letgenkendelige motiver** nævnes – så som :

Motiver fra Nyhavn, H. C. Andersens Eventyr, Nationaldragter, Tivolifigurer, Drikkekvad på krus og karafler, Hjerter og blomster.

Angående sidstnævnte kan der dog herske tvivl omkring herkomsten - med mindre glasset kendes som dansk, da Sverige har benyttet samme emaljemotiv på forskellige glasgenstande.

De danske motiver er håndmalede ofte med en flot svunget pensel, som kræver øvelse og dygtighed.

En del af glassene er mundblæste, altså hyttearbejde, andre er maskinfremstillede emner som f.eks. de kantede karafler (som ligner meget de engelske cantineflasker), og forsynet med en drejet træprop ofte malet med motivets farver i bånd omkring proppen.

De forskellige design skulle som tidligere nævnt godkendes af Jacob E. Bang, inden de blev sat i produktion. Disse godkendte produkter blev forsynet med en lille mærkat, som angav at de kom fra malerstuen ved Holmegaards Glasværk.

En sådan mærkat er jeg aldrig stødt på, så det kunne være sjovt, om nogle af I andre har den på en glasgenstand eller engang falder over den på marked eller lign. I så fald vil jeg opfordre Jer til at tage genstanden med.

Jacob E. Bang havde dog ikke kun sans for den kunstneriske kvalitet men sandelig også for den forretningsmæssige indtjening. Malerstuen fremstillede gerne bestillingsarbejder, hvor kunden selv bestemte motiv, farvevalg, inskriptioner og lign, uanset hvor smagsløst det tog sig ud. Disse sidstnævnte produkter blev aldrig forsynet med malerstuens varemærke.

Både i 40-erne og langt ind i 50-erne var de emaljemalede glas en stor artikel fra Holmegaard og især sømanden på karaffel ses jævnligt samt hjerte/blomstermotiver på forskellige drikkeglas-typer.

En anden dekoration var vandrette omløbende linier eller spiraler i klare farver og en anden succes, der bør nævnes, var presseserien Broksø med tætte vandrette bånd i emalje, som fulgte glassets indpressede riller.

Under krigen, hvor der var vareknaphed og loft over priserne, de såkaldte maksimalpriser, der kunne man jo ikke hæve prisen på glas, men netop når der var tale om en forædling af glasset, herunder emaljedekorationer, så var det straks noget andet. Dels kunne man hæve prisen, dels kunne man få ryddet ud fra det gamle lager ved at forsyne glasset med nyt liv.

I begyndelsen af 50-erne begyndte smagen at ændre sig og i 1957 blev malerstuen lukket ned.

Eventyret med de emaljemalede dekorationer var hermed slut og er endnu ikke blevet til en ny ære i dansk glashistorie.

Dog kender vi alle i dag en industriel udgave, hvor emaljedekorationer er trykt som overføringsbilleder, herunder bl.a. Holmegaards julekaraffel og tilhørende dramglas.

Selve teknikken med emaljemaling går i al sin enkelthed ud på, at det færdigblæste glas i kold tilstand bemales med emaljefarve. Denne farve består af pulveriseret, farvet glas med et lavere smeltepunkt end glasgenstanden, der skal dekoreres. Emaljen er blandet op med et bindemiddel som bider sig fast til glasset.

Når glasset herefter indbrændes ved en temperatur, der får emaljen til at smelte sig fast på glasset, og lavere end at glasset begynder at ændre form på grund af varmen, ja så opnår man en utrolig holdbar dekoration som med årene kan slides, men ikke vaskes af.

Emaljen beholder samtidig i regelen sin klare farve og falmer ikke, så længe glassene ikke gang på gang bliver udsat for moderne vaskepulver i opvaskemaskine.

Glas kan også koldt bemales og ligner den dyre varmtbemaledede teknik, men denne slides hurtigt og falmer let.

Min samling af de emaljemalede glas startede vel op for snart 20 år siden, hvor jeg på et sommermarked fandt den skønne kande med jordbærranke, og som så senere med årene har spredt sig til en større samling.

Mine kæreste glas indenfor denne genre glas er sodavandsglassene med motiver fra H. C. Andersens eventyr, som man sjældent støder på.

Her bør I, når I kommer op og ser glassene, især lægge mærke til sodavandsglassene med følgende motiver:

Fyrtojet, Hyrdinden og Skorstensfejeren, Den standhaftige Tinsoldat, Klodshans og Svinedrengen.

Bemærk de fine lette funkisstrøg tydeligvis fra Jacob E. Bangs hånd, hvorimod glassene med **Tommelise** og **Ole Lukøje** er betydeligt mere kluntet udført, og måske malet af en malerstue-begynder.

For sjov skyld har jeg medtaget **2 lignende grønne sodavandsglas**, hvoraf det mørke ædelgrønne tydeligvis er fra slutningen af 1800-tallet – måske starten af 1900-tallet og det lysere, grønne formentlig samtidig med de dekorerede.

Det er gjort blot for at vise hvor lang en periode en glastype kan strække sig over.

Copenhagen – det lavere sjusglas er formentlig også fra et af eventyrerne, hvilket ved jeg ikke, men måske får jeg et godt bud fra jer, inden I går herfra i aften.

Af de sjældnere karafler jeg har medtaget, vil jeg fremhæve motivet med den **røde krebs**, men flere af de medtagne genstande, har I sikkert set utallige gange.

Skaal Sømand, som både findes i blank og ætset udgave er desuden set i det udgivne katalog over Jacob E. Bangs graverede kunstglas fra 30-erne i en slebet udgave, her kaldes karaflen for en snapseflaske og har en klemt flad glasprop. For interesserede findes billedet på side 5, jeg har aldrig selv set denne udgave.

Den ætsede er medtaget i katalog fra Holbæks jubilæumsudstilling i anledning af Holmegaards 175 års jubilæum.

Jeg har for en sikkerheds skyld valgt at lade glaspropper blive hjemme, da det jo især er motiverne og teknikkerne denne aften omhandler.

For de af jer der ønsker at se hele eksemplarer gengivet, kan jeg henvise til vores jubilæumskatalog, hvor nogle af de omtalte og medbragte eksemplarer fremtræder.

Det er som sagt minimalt, hvad der findes i de udgivne kataloger over disse bemalede glas, men jeg kan dog nævne, at **likørglas med hanemotiv** er at finde i Holmegaards katalog 1950 blad 40.

Udover ovennævnte karafler med træprop er der også anvendt **klukflasker med motiver og tekster samt kander og skåle**, hvoraf nogle af motiverne fra en genstand genanvendes på en anden.

Jeg har medtaget **6 sodavandsglas med spiral-bemaling** og disse findes tilsvarende som ølglas. Om de skulle findes i andre farver end de viste, er jeg ikke bekendt med.

Sluttelig vil jeg vise jer et udvalg af de **blomster- og hjertebemalede glas**, som findes i et utal af typer. Husk på, at man netop kunne sælge en gammel type men nu i en ny forædlet udgave.

Jeg ved at svenskerne har benyttet samme motiv, og jeg er selv i tvivl om den lille buttede karaffel, hvor dekorationen mest af alt ligner en koldt bemalet dekoration. Er den dansk eller svensk? Jeg hælder mest til sidstnævnte. Her har jeg for helhedens skyld, valgt at tage proppen med. Jeg har desuden mine tvivl om det lille rillede glas og den grønne karaffel.

Sidst men ikke mindst håber jeg vi sammen kan få en god snak om Jeres egne medbragte glasemner, og I skal være så hjertelig velkommen til at komme op og kigge nærmere på mine.

Da jeg ikke er alene med min rygetrang, og andre måske skal besørge, vil jeg derfor anbefale et lille kvarters pause, hvorefter jeg vil være her igen og bevare spørgsmål, I den udstrækning, jeg kan, inden vi måske kan lade Jeres egne glas cirkulere rundt, som vi har for vane at gøre på en klubaften.

Jeg vil dog ikke undlade som slutreplik at opfordre de af jer, som måske ikke selv har den store interesse i aftenens emne, at tænke på mig når I går på loppe- og kræmmermarked. Det kunne jo være vi fik en ny bytte-glas-aften i foreningens regi.

Tak fordi I lyttede med.

Bente Hansen

Efter pausen blev der så set på medlemmernes medbragte glas. Der var mange interessante ting, som Bente havde kyndige kommentarer til. Især var et righoldigt udvalg af flotte karafler og klukflasker med tilhørende snapseglass til både jul og påske og ind imellem. Der var også ting, som klart kunne siges ikke at være fra

Holmegaard, f.eks. dem med den ret lyse røde farve i hjerterne, som menes at være svenske.

Jeg havde selv bl.a. medbragt et lille snapseglas med garder, som jeg for nogle år siden kom til at snuppe for næsen af Bente, samt et Nyhavns-krus med Shanghai, kendt fra Sigfred Pedersens Nyhavnsviser:

"Nu går våren gennem Nyhavn - fra Shanghai og til Kahyt.

Nu har solen gule unger - i hver skimlet regnvejrspyt.

Alle havnens søde piger - drikker forårguden til.

Vi har øl i stride strømme, - Vi har sang og banjospil".

En stor tak til Bente for en dejlig aften.

IK

Foto: Erling Vadgaard

